

Kapitola o filosofii v Čechách a na Slovensku (Slovensko je tu však reprezentováno pouze několikařádkovou poznámkou o „prešovské škole“; ani u Kollára není poznamenáno, že jde vlastně o Slováka) je zakončena výhledem do dalšího vývoje filosofického myšlení u nás v 2. pol. 19. století. (Podrobněji bude tato část zpracována v třetím svazku Dějin filosofie.) Autor, který tu označuje Durdíka a Lindnera prostě za „ubohé epigony německého idealismu“, slibuje seznámit čtenáře se světovým názorem Janko Krále, Boženy Němcové a Jana Nerudy. Zastává tedy, alespoň tak lze z uvedeného soudit, tzv. široké pojetí dějin české filosofie (rozšířené u nás asi tak před pěti roky), které nese sebou nebezpečí, že se dějiny filosofie rozplynou v nějakých kulturních dějinách vůbec.

Podanému přehledu vývoje české a slovenské filosofie by pak podle mého mínění prospělo, kdyby jej autor buď uvedl nebo uzavřel shrnutím charakteristických rysů české filosofie v právě probíraném období (srov. takovou charakteristiku v Machovcových skriptech: Stručný přehled dějin české filosofie, Praha 1956).

Snad i z těchto jen několika poznámek k dějinám české a slovenské filosofie v prvních dvou svazcích sovětských Dějin filosofie vyplývá, že podaný přehled vývoje filosofického a sociologického myšlení v Čechách a na Slovensku, podobně jako i výklady o dějinách filosofie v Polsku, Bulharsku apod., může zatím poskytnout pouze první a velmi neúplnou informaci. Je však nesporné, že i takové přehledy, zvláště v době, kdy nejsou k dispozici obsáhlejší a důkladnější zpracované dějiny jednotlivých národních filosofí, slouží k uvedení do dějin světové filosofie a plní tak své poslání.

Jiří Gabriel

Nová kniha o Mehringovi.

Dílo Franze Mehringa, významného německého publicisty a průkopníka marxistické historiografie, literární kritiky a estetiky, prvního životopisce Marxova a vydavatele Marxovy a Engelsovy pozůstalosti, čeká dosud na definitivní zhodnocení. Je to úkol o to složitější, že toto rozsáhlé, různotvárné a rozptýlené dílo je třeba pochopit v kontextu dějin německého dělnického hnutí, jehož problematika sama je spleťtá, a že nadto Mehringův vývoj k marxismu byl komplikovaný a plný rozporů. Přistupují-li dnes marxisté v NDR ke zhodnocení Mehringova díla, uvědomují si, že tento úkol lze splnit pouze monografickým studiem, dokonale vyzbrojeným ideově a fundovaným historickým materiálem. Prvním výsledkem tohoto mehringovského bádání je práce *Thomasse Höhle a Franze Mehring. Sein Weg zum Marxismus. 1869—1891* (Berlín 1956, str. 341 + 7 příl.), připravená v Institutu německých dějin na Marxově universitě v Lipsku. Obšrný spis mladého historika zpracovává tedy složitý Mehringův vývoj pouze k okamžiku, kdy Mehring přechází do marxistického tábora. (Další vývoj Franze Mehringa, jeho marxistickou činnost a tvorbu má zhodnotit ohlášený spis Josefa Schleifsteina, připravovaný v též ústavu.)

Mehringovu cestu k marxismu rozčleňuje Höhle zcela zdůvodněně na tři etapy. V první kapitole (str. 23—103) je zachycen Mehringův myšlenkový vývoj do roku 1876. Höhle ukazuje, jak vzdělaný žurnalista postupně překonává vlivy své pruské úřednické rodiny a stává se radikálem a republikánem kritizujícím monarchii, liberalismus, vykořisťování atd. Z Mehringových článků publikovaných v tomto období Höhle vyzvojuje, že se Mehring tehdy světově názorově hlásil k jakémusi demokraticky humanistickému idealismu a politicky k radikálnímu demokratismu odmítajícímu liberalismus i třídní boj. Höhle upozorňuje, že tento Mehringův postoj ovlivnil především průstí demokrati J. Jacoby a Quido Weiß, a stručně načrtává jejich profily. Působením Jacobyho docenil Mehring německou klasickou literaturu a filosofii, z níž byl ovlivněn zejména Kantovou etikou. Etickými a filantropickými zřeteli byl také určen Mehringův poměr k dělnické třídě, teoreticky opřený o názory Lassallovy. Höhle ukazuje, že Lassallův vliv na Mehringa nebyl tak jednoznačně negativní, jak se tvrdívало dříve (např. Lukács), nýbrž že byl i pozitivní, pokud vyvolával silný zájem o dělnickou otázku a jisté porozumění pro ekonomické problémy; na druhé straně však podporoval Mehringovo idealistické pojetí dějin a vůbec ztěžoval Mehringovi hlouběji pochopit vědecký socialismus. Měl-li přesto Mehring sympatie pro dělnické hnutí a jeho stranu i jistý kontakt s ní, od roku 1876 se staví proti sociální demokracii; tento obrat označuje Höhle za počátek druhého období Mehringova vývoje (1876—1882, kapitola druhá, str. 104—161).

Höhle tu naznačuje nejen bezprostřední důvody tohoto obratu (Mehringův boj proti grynderským spekulacím byl napadán v socialistickém tisku), ale sledává i jeho hlubší příčiny v Mehringově měšťácko filantropickém postoji k dělnickému hnutí, v jeho filosofickém idealismu, v nepochopení a neznalosti marxismu atd. Mehring v tomto období silně zdůraz-

ňuje patriotismus, v mnohém shodný s oficiálním, při čemž se v jeho názorech znovu vynořují některé prvky náboženské výchovy. V řadě článků, jejichž vyvrcholením je proslulý spis *Die deutsche Sozialdemokratie*, útočí proti sociální demokracii, na čas dokonce schvaluje protisocialistický zákon a věří v možnost „sociální politiky shora“. Poměrně brzy však mění svůj postoj. Höhle ukazuje, že tato změna byla způsobena rozčarováním z reakční politiky Bismarckovy, intenzivním studiem děl Marxových a Engelsoných a oceněním hrdinného boje dělnické strany proti socialistickému zákonu. Obrat v Mehringově stanovisku k marxismu i k dělnické straně, připravený i ve studiích historických, uskutečňuje se v roce 1882 po dvouletém politickém a ideovém kolísání.

Ve třetí kapitole, věnované Mehringovu vývoji v letech 1883—1891 (str. 162—219), sleduje Höhle již stupňovitou Mehringovu cestu k marxismu. Rozborem Mehringových článků ve *Weser-Zeitung*, *Demokratische Blätter* a *Volks-Zeitung* ukazuje, jak se Mehringovo stanovisko v politických bojích — hlavním motivem většiny Mehringových článků v 80. letech je stále se prohlubující zápas proti socialistickému zákonu — postupně přesouvá více doleva, ovšem stále ještě v buržoasním táboře. Mehring se zprvu nezotožňuje s marxistickou teorií a praxí, marxismu a dělnického hnutí si však váží a hájí je, veřejně se distancuje od svého spisu proti sociální demokracii atd. Lassallovské vlivy na Mehringa slábnou a naopak sílí vliv spisů Marxových a Engelsoných; to vede o něco později Mehringa k tomu, aby se přímo přihlásil k marxismu, ovšem ještě bez revolučního principu (setrvává na zásadě třídního smíru a na požadavcích reformních). Mehring se pak nejen dále radikalizuje politicky, ale prohlubuje také svůj pohled historický, takže na konci 80. let se již přibližuje k materialistickému pojetí dějin. Zhruba v téže době počínají jeho osobní vztahy a spolupráce se sociálně demokratickými vůdci. Důležitým článkem jeho vývoje je odchod z *Volks-Zeitung* a zejména spis *Kapital* a tisk, ostrý to útok proti kapitalistickému tisku. Od roku 1891 počíná Mehring psát do sociálně demokratického časopisu *Neue Zeit*. Höhle ukazuje, že tu Mehring dospěl k rozhodujícímu momentu svého života, totiž k přesvědčení, že „ideály demokracie, humanismu a pokroku nemohou být již uskutečněny buržoasií“, i k poznání slabosti buržoasní vědy a jejích metod. A tak Höhleova práce vyznívá zjištěním, že to nebyl zlom v Mehringově vývoji, „rozhodli se v 45 letech ke vstupu do řad proletariátu, nýbrž organické pokračování dosavadního života a boje. Nebylo to však prosté pokračování, nýbrž pokračování na vyšší rovině, zvrát kvalitativní“ (str. 290).

Höhle se tedy svým spísem snaží prokázat, že v Mehringově vývoji již od mládí převážovala a postupně sílila pozitivní tendence a že Mehring musí být pojímán jako postava přes veškerou rozpornost kladná a v jistém smyslu — zvláště pro starou inteligenci — příkladná. Höhle chce odstranit podceňování díla Franze Mehringa v NDR, zejména tendenci „při každé vhodné příležitosti... polemizovat proti Mehringovi a vzvedat jeho chyby a omyly jako by právě ty byly na něm podstatné...“ (str. 12). Proto také v úvodu (str. 9—22) svého spisu polemizuje s Lukásovým pojetím Mehringa z roku 1933 (nově otištěným v *Beiträge zur Geschichte der Ästhetik*, Berlin 1954, str. 319—403) a dokazuje, že Lukács psal o Mehringovi předpojatě, soustřeďoval se pouze na dokazování a kritiku skutečných i domnělých chyb Mehringových, přeháněl a nesprávně označil Mehringa za „praotce nejhoršího oportunismu“ atd. Podle Höhleho tak Lukács nemohl pochopit smysl Mehringova vývoje, ani — přes formální proklamace — vyzvednout kladné jádro jeho teoretického odkazu a navázat na ně. Höhle pak ukazuje, že zaměření Lukásova essaye o Mehringovi byl důsledek situace v marxistické teorii na začátku třicátých let, kdy po Stalinově odsouzení činnosti levice předválečné německé sociální demokracie (v dopise O některých otázkách dějin bolševismu), vzniká řada článků, napsaných v podobném duchu.

Vcelku lze říci, že se Höhleovi pokus docenit význam Franze Mehringa alespoň zčásti zdařil. Kladem Hohleovy práce — pochvalně přijaté v teoretickém orgánu SED *Einheit* (1957, H. 5) — je úsilí pochopit Mehringovu činnost ve všech historických a politických souvislostech. Höhle správně spatřuje hlavní těžiště soudu o Mehringovi ve zhodnocení jeho politické cesty ke straně dělnické třídy; škoda jen, že úměrně tomu není podrobněji a hlouběji rozebrán ideologický a světově názorový vývoj Mehringův. V tomto smyslu je práce Höhleova příliš historická a málo filosofická. Höhle solidně shromáždil a zinterpretoval Mehringovo literární dílo, biografická a historická fakta Mehringova života a přináší leckdy i nový materiál. Nezávlád však zcela cestu od faktů k obecnějším závěrům; poněkud mechanicky k jednotlivým kapitalům připojuje závěry, jejichž vnitřní proporce ne vždy odpovídá proporcí výkladu; poněkud mechanicky působí i předeslání sociálně ekonomických a historico politických úvodů. Ale i tak Höhleova práce svědčí o postupu mehringovského bádání v NDR a znamená přínos k poznání a docenění Mehringova díla. Je ovšem zřejmé, že pro definitivní zhodnocení Franze Mehringa bude mít rozhodující význam soud

o jeho vývoji po roce 1891, tedy o jeho činnosti marxistické, kterou mohl Höhle v závěru své knihy (str. 292—301) přehlédnout jen zcela stručně.

Jiří Cetl

Brohm—Brunecký—Holub: Duševní vývoj dítěte a jeho poruchy. Praha 1957.

Tato kniha o 374 stranách vyšla ve Stát. zdravot. nakladatelství jako příručka pro dětské lékaře. Je to společné dílo 3 brněnských lékařů, známých odborníků ve svém oboru: doc. MUDr. Fr. Brohma, vedoucího foniatrcko-audiologického odděl. otorinolaryngologické kliniky v Brně, doc. MUDr. Zd. Bruneckého, přednosty I. dětské kliniky v Brně a prim. MUDr. V. Holuba, přednosty neurologicko-psychiatrického odděl. Krajské dětské nemocnice v Brně.

Knihy má 2 části: psychologickou (str. 9—114) a psychiatrickou, kterou tvoří část všeobecná (str. 117—159) a část psychiatrická speciální (str. 160—362). Z rozvržení látky je vidět, že nejvíce rozpracována je speciální část psychiatrická, kdežto psychologická část je podána zhuštěně, i když neopomíjí žádný z důležitých činitelů a stránek duševního vývoje. Psychické projevy dítěte jsou důsledně vysvětlovány na základě fyziologie vyšší nervové činnosti, což je u lékařů samozřejmé, ale také na základě vlivů výchovy a sociálního prostředí dítěte, a téměř ke každé kapitole jsou připojeny promyšlené pedagogické závěry, jež svědčí o bohatých zkušenostech autorů s dětmi a jejich vskutku pedagogickém přístupu k nim, který je tím cennější, že je to přístup lékařů.

Část *psychologická* pojednává v prvních 5 kapitolách o vývoji nervové soustavy u dítěte, o její činnosti, endogenních a exogenních faktorech, určujících duševní vývoj dítěte, a v 5. kapitole je podán stručný přehled duševního vývoje v raném dětském věku. V dalších 10 kapitolách je pojednáno o vývoji jednotlivých činností a projevů dětské psychiky: o vývoji motorických a statických funkcí, o vývoji smyslového vnímání, spánku, přijímání poravy a vyprázdňování, o vývoji řeči, sociálních vztahů, dětského myšlení, o emocionálním vývoji dítěte a vývoji dětské vůle; poslední kapitola se pak zabývá povšečně výchovou dítěte z hlediska potřeb socialistické společnosti a podle zásad socialistické pedagogiky.

Část *psychiatrická všeobecná* probírá v 11 kapitolách po stručném přehledu péče o děti s duševními poruchami v naší zemi etiologii a symptomatologii duševních poruch, vyšetřovací a léčebné metody, hlavní zásady ošetřování dětí s duševními poruchami a prevenci duševních poruch. Dále pak pro lékařskou praxi podává informace o dětské psychiatrické posudkové činnosti a organizaci dětské psychiatrické péče. Těžiště této části je v rozboru symptomatologie a v popisu metod.

Speciální část psychiatrická se pak zabývá v 19 kapitolách jednotlivými druhy duševních poruch, jejichž příčiny jsou různé a také klasifikace je obtížná, protože jde někdy o komplex příčin a kombinované poruchy. Je kladem této části, že se zabývá nejen poruchami, jejichž příčinou jsou primární leze centrální nervové soustavy, vrozené nebo získané, ale také sekundární, nadstavbové v důsledku organických chorob a orgánových vad, a také poruchami, způsobenými nevhodným sociálním prostředím a výchovnými vlivy.

Bohatý materiál speciální části je shrnut do těchto kapitol: 1. Abnormní psychické stavy, podmíněné kongenitálními lesemi ústřední nervové soustavy, 2. slabomyslnost, 3. křečové stavy v dětském věku, 4. abnormní psychické stavy u některých organ. onemocnění nervové soustavy, 5. luetická onemocnění, 6. psychické změny u nádoru mozku, 7. psychické změny u intoxikací, 8. psychické změny u nemoci žláz s vnitřní sekrecí, 9. psychické změny u luesaurismu a poruch metabolismu, 10. psychické změny u nemoci svalových, 11. psychické změny po úrazech lebky, 12. psychické změny u dětí s poruchami smyslovými, s tělesnými nedostatky a nápadným zevnějškem, 13. psychické změny u nemoci vnitřních, 14. dětská psychopatie, 15. dětské neurosy, 16. abnormní a neurotické manifestace v oblasti orgánů nebo (orgánových) systémů, 17. poruchy v oblasti sociálních vztahů a adaptace dítěte, 18. psychosy, 19. přehled nejdůležitějších chorobných syndromů a jejich diferenciální diagnostika.

Seznam použité odborné literatury na konci knihy je dokladem o široké, všestranné orientaci autorů o problematice duševního vývoje dítěte.

Toto dílo je v naší literatuře první, jež se souborně zabývá problematikou psychického vývoje dítěte a jeho poruch, má tedy základní význam. Látka v něm zpracovaná je nesmírně obsáhlá a je podána místy jen stručně, přehledně. Z toho, že dílo je určeno jako příručka pro lékaře, se dá vysvětlit, že nejpracovanější je speciální část psychiatrická, protože lékaři přijde do rukou dítě nemocné nebo vývojově a psychicky narušené. Kniha má ovšem základní význam také pro vychovatele, kteří se často ve své praxi setkávají s úchylnkami dětského chování, jak o nich pojednává 16. a 17. kapitola 3. části této knihy,